

հանելու աշխարհաբարին, որ ի՛ր օրէնքները պիտի ունենայ հինին փոխարէն, լայնագոյն և զիտական գետնի մը վրայ կարենալ զարգանալու համար, ինչ որ պիտի նպաստէ լեզուին ներդաշնակ զեղեցկութեան և ունենալիք ճոխութեան: Այս մասին գրաբարէն խոշոր նպաստ մը առնելու թէ՛ զը, զոր սմանք առաջարկեցին, կարգ մը ոճերու և նախդիրներու գործածութեան համար, անկասկած ունի իր մեծ առաւելութիւնը լեզուն ճոխացնելու և իմաստի նրբութիւններ յառաջ բերելու տեսակէտէն, զարագայ մըն է սակայն որուն իրագործումը ներկայ պայմաններու մէջ կրնայ դժուարութիւններու բախիլ և անպսակ թողուլ կատարուած աշխատանքը, ուստի գտնեց կ'ընենք խօսիլ այդ մասին:

Նիկոսիա
1939

Պ. Վ. ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(Էբրէլ 1-17-1940)

ՀԱՍՏՏՔԻ ԵՒ ՄՍԱԾՄԱՆ ՅՈԼՔԵՐ

Բաւական չէ միայն ցանկալ եղանակութեան, ու խորհիլ թէ բաժին մըն է ան, որ օր մը, պիտի տուի մեզի դիպուածաւ, կամ իբր ի զին կարծուած կամ յուսացուած արժանաւորութիւններու:

Ոչ մէկ բարի կրնայ ստացուիլ անատ: խառ:

Ու լուսադոյն առաւելութիւններն են անոնք, զորս ոչ թէ կ'ընդունինք, այլ որոնց կը տիրանանք յամբարներէ, երկար՝ լուրջ՝ խորհրդածուած եւ ամառներ ճիշդեւ փոխարեն:

Եթէ առօրեայ փորձառութիւնը կը վիայի թէ ճիշդ է այս մտածումը կենցաղական լուսութեանց տեսակետով, խղճի զգուշումը եւ բարոյական օրէնքներու խելամուտիւնը պէտք է թոյն գաղափարի մարդուն թէ ո՛րքան աւելի նմարիս է ան, երբ ներքին կեանքին մասին է հարցը:

Հոգւով ծոյլը, երկմիտը, երկչոտը, ընդունայն վերապահութիւններով ինքզինքը անգործութեան մասնով սիրտը չի կրնար հասնիլ այն բարութեան, որ բխոսնեական սիրտը ոգեւորութիւնն է երկրի վրայ:

«ԱՌԵՏԱՐԱՆԻ ԶԱՄԲԵՆ»

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

ԵՐԵՄԻԱ ԶԷԼԷՊԻ

Տեսած եմ Պալոյ հրակիզման պատմութիւնը, Ս. Յակոբայ ձեռագրաց մատենադարանի թիւ 892ր:

Պատմութիւն մը չէ անիկա, ինչպէս կը հասկնանք բառը մենք, պարզ մահկանացուներս: Իրողութիւն է անշուշտ անոր նիւթը, — հրդեհ մը որ Օրագրութեան մէջ արձանագրուած է:

«Իսկ ի հասանել ժիւ-ի Յաւիս Եաբարի աւուր ելիւ կրակն մեծ ի Սամալոյ. բարով չիւր եղեր» (Օրագրութիւն 1660 էջ 356):

Ձեռագիրը կուտայ ժամանակին բոլոր զահակալներուն անունները, գործածուած տոմարական թուականները, կ'առնեմ հատ մը: «Եւ ի մարգեղութեան բանին Ասուծոյ առ փրկութիւն մեզ, հազարերորդի, վեց հարիւրերորդի եւ վաթսւեքերորդի (1660)

97 միջակ մեծութեամբ թուղթեր (194 էջ) կը պատմեն աղէտը:

«Արդ, ի սկիզբն յառաջարկութեան (յ)երիս և հրակիզութենէ մեծի արքայական քաղաքիս և մեծահամբաւ ծովահանաց կոստանդնուշէն Պոլսոյս, մեծաթաղծողով, և սրտաբեկ հեծութեամբ, բարձրական ողբովք, տառանջիմ առաջի բարունական (յ)երամոց, երջանկակրօն մաքրանուէր ժառանգաւորաց սրբոյ եկեղեցւոյ և մանկանց նորածնեաց՝ խոհեմազարդ աշակերտեաց՝ և որոց պատահեցինն գրոցս նորակերտի որ ըստ անուանն իւրոյ Հրակիզման յորջորջի. ճահաւորեցայ ըստ ձեր սիրոյ խոհականութեան տրամախոհել զներկայիս ընթացս կէտի, ըստ ենթադրութեան կերպի. և դուք որպէս անարգամեծար լուսերանգ իմաստուք ներգահապէս մատուցիք զուսկն ձեր ի լուր, զի և սա՛ երկրպագութեամբ ձերդ ականակիտ մտաց ըզպատճառն բանի ի դէմս բեր. և զի թէպէտ պարտ էր իմաստնոյն խրատու զչափ անձին գիտելով հրաժար լինել այսպիսեաց ըստ մարգարէին. Ոչ գնալով ընդ մեծամեծ եւ ոչ ընդ այնոսիկ որ սքանչելիք են՝ առ սակի

անդէպ նուաստութեան տհասի, և չըլլա-
թապատ ժամանակիս բերմանց անյարմարա-
պէս երեւեալ զորոյցք, սակայն զբաղձակայն
իմ ժտելով աղերսեցից առաջի ձերդ իմաս-
տութեան զի զկարէն պահանջելով անքամահ
կալլիք զի ընդ իմում խոստովանութեանս
ի գտանելն յայս թերի և անյարմար»:

Այսպէս կը սկսի յառաջարանութիւնը
այս հրդեհին: Մէջըբերումը աւելորդ կ'ընծայէ
որեւէ մեկնութիւն: Մեր հին ժառանգորու-
թեան ամենէն յաճիկ ոճն է ասիկա:

Ու կրակը.

— «Ճիշդ և յանկարծակի թնդիւն անեղ,
որպէս զի հրաձգութիւն զոյ ի տեղւոյն
յայտիկ ուստի ի կրպակէ առն փանաքի
սանտիսնոյ միոջ հուր կայծեալ որ է ի
հիւսուսոյ կոյս առ ի յեզրէ ծովուն Պոն-
տոսի՝ որոյ անուն տեղւոյն Այասմայ Ղափի
յորջորջի զոր վառեալ հրոյն անտանօր սաս-
տիկ արծարծմամբ և իսկոյն կէտի յարեաւ
հողմ յուժգին առ ի յօժանդակութիւն հրոյն
վասնորոյ վերացեալ յոգս բոցն բարկութեան
և եռայր որպէս զճարպով լցեալ և տոչո-
րէք զչէնս ներքուստ սահմանացն եւ պայ-
թեալ զպարսպօքն արտաքոյ և մերդէն
բոցով ներքուստ եւ արտաքուստ զչին-
ուածս վաճառուց կրպակաց պախալովք,
և պաղարճովք, քերեստէճովք, զաբու-
ճովք և թուփէքճովք. և այլ արհեստա-
ւորաց քերակեահովք եւ գործատեղօք ի
վայրկեան ժամանակի զաշտեցուցանէր և
ի ներքուստ վազեալ որ առ ի վերայ քա-
ղաքին կծկծեալ բարձրացեալ երկուց բազ-
կաց կուսիւ և իսկոյն զօճախ եէնկիլէրուցն
որ Աղա Ղափուսի կոչիւր համայն չըջապատ
փայտիւքն գետնացուցանէր. և ոչ կարացին
այնքան զօրք դրանն այնմիկ և կամ յայ-
լուստ հաւաքեալքն մասն ինչ փայտի վրկել
և շինուց ինչ օգնել և կամ բռնակալքն իշխա-
նօք հանդերձ ոչ կարացին պարտել զառաջ-
դիմութիւն հրոյն կամ մերձեանալ կարել»:

Կրակը կը հասնի Օճաղ աղասի.

«Անդր և լինէին կալանաւորս արանց
վեցից համազգի նոցունց (եկեղիչեքիներուն)
զորս վասն վնասու իմիք եղեալ ի բանտի.
և յորում ժամու զայ հուրն ի վերայ ապա-
րանին այնմիկ և նոցա զիտեալ աղաղա-
կէին աղատել և ոչ լուան որք ի դրան անդ
էին: Որք և բողոք բարձեալ որպէս ի միոջէ
բերանոյ և ասէին»

«Ձկաճայս յաղագս դեմանն ոլբոց»:

Ահաւաստիկ այդ կաֆան

«Դուք հանց անօրէն ազգ էք,

Պիլծ բընէ 'ւանիրաւ եղեալ,

Մեղք ձեր ի յերկինս եհաս

Զըրկելոց բողոքն բարձրացեալ,

Խէպէտ վնաս ինչ գտայք

Եւ կալայք զմեզ բանտարկել

Ձեր գլխոյն սէքաթ արէք

Ձեր հոգոյն համար զմեզ փրկել.

Կարծր ու անողորմ եղայք

Որ պատիժ ձեր կայ արդ սպասել.

Զմեզ ի հուրս խորովէք,

Հուրն անշէջ և ձեզ պահել»:

Այսպէս կը քերթեն բանտարկեալները
և աւելորդ է ըսել կ'եփին:

Ահա պատմումին զնացքը: Ամէն էջ
պատմումի կը լրանայ կաֆաներով որոնք
իր թէ կ'ըսուին բնակիչներէն, նրեմիայէն
(որ մօտ յիսուն անգամ ինքզինքը կը զնէ
աղէտեալներուն փոխանորդ ու անոնց ող-
բերը կ'ողբայ) ձիերէն, քուչուցներէն, հրեա-
ներէն, աղախիւներէն, արդոցմէն, մարդոցմէն,
ծովէն (քանի մը անգամ ծովն ու մարդերը
կաֆաներով կը խօսին) հովէն, ու շարու-
նակելը ձեզմէ:

Այսպէս կը քալէ այս պատմումը:

Կրակին գործունէութիւնը միշտ մեկ,
զոհերուն դժբախտութիւնը՝ միշտ նոյն, տե-
սարաններուն նկարագիրը գրեթէ անփոփոխ
ըլլալու պայմանով՝ էջերը կը դառնան:
Փողոցի, թաղի, հրապարակի, շուկայի,
խաներու, մեծ մզկիթներու, յիշատակա-
րաններու, ապարանքներու անուններ ի-
րարու կը յաջորդեն, բոցն ակնթարթի մը
մէջ լղուելու, մաքրուելու, «գլուցանալու»
ճակատագրով: Կը հասկցուի թէ ինչ ան-
տանելի միօրինակութիւն կը ճնշէ այս թոհ-
ուրոհին պատկերացման վրայ: Մարդկային
տարրը, իբր խորովուած ապրանք չի պակ-
սիր: Դժբախտութիւնը հոն է որ այս խո-
րապէս յուզիչ դրուագները չեն առաջնոր-
դուի իրենց կարելի մշակումին: Իշխանու-
հիներ կը փախցուին գերուհիներու ծոցով,
մայրեր իրենց զաւակները կ'ուզեն կրակէն,
արքայազուհիներ անկէ հալածական կուլան
անմիջապէս ու այր ու կին մը կը մեռնին
(որոնց չիրմաքարին վրայ իր ոտանաւոր-
ները չէ մոռցած հիւրընկալել զիրքին մէջ)
եղբրական պայմաններու մէջ, եւ սակայն

ամեն ինչ կը մնայ խորատույզ կրակին ծուխին մէջ կարծես: Երեմիա չուարած է կրակին արագութենէն որ գրիչէն շատ աւելի ուժ ունի անչուշա, ու չի կրնար ուղեղիմ մը պահել: Կուտայ խառնակ, քառասուն պատկերը այդ ամէնուն բայց կ'անճրկի յոտակ պահեր, տեսարաններ կազմելու: Ամէն էջի ընդհատուող պատմութիւն անգամ մըն ալ կը տկարանայ յուսահատութիւն իրարմ նմանող ողբերուն չհատնող գութը: Զեքի: Ու մարդ կը հարցնէ տրամութեամբ — Ի՞նչ է իմաստը այս բառերուն:

Քերթողական դառածութիւն սա շքեղ նոյնի մէջ, բախտ է որ հոս ու հոն ապրած ըլլան մէկ երկու խակապէս յուզիչ դրուագներ ալ: Ասոնցմէ մէկն է Ս. Աստուածածին եկեղեցիին ազատման դէպքը: Գերազանցապէս դրուագային աղէտ մը: Դժբախտութիւն է որ ըլլայ խղիւղած հոգի տորական ընդլայնութիւն ողբալի մոլուցքի մը մէջ: Գիրքին հարիւրէ աւելի էջերը յատկացուած են կանանց, որոնց մէջ սիրուն, յաջողած կտորներ չեն պակսիր, բայց որոնց ամբողջութիւնը անհանդուրժելի հեղեղ մըն է, որուն նկարագիրը առաջին էջերուն մէջ կը պարզուի և կը սպառի: Մնացեալ իննըսուն էջերուն վրայ կրակը պիտի քալէ բանաստեղծութիւն, ըսել կուզեմ՝ բառերով կարելի պատկերներու քառսին մէջէն, սուգ ու ողբ առնելով ու տալով:

Երեմիայի արձակը անարգարութիւն պիտի ըլլար կապել այս կատաղի հետքերով:

Ո՞ւր փնտռել սակայն պատմողը, արձակագիրը, քանի որ տրամագրելի աղբիւրները անբաւարար կամ գէշ վկայութիւն կուտան անկէ:

Փորձուցայ Թուրքերը վերլուծել: Ասոնցմէ ոմանք գրական էջեր են, ինչպէս կը հասկնային գրականութիւնը մարդիկ, այդ օրերուն: Խօսեցայ իր տղուն մահուան ամբիւ (Գրիգորիս վարդապետ) իր նամակներէն, որոնք արձակ ողբեր են, ու կուգան մարդկային ոգիի խորագոյն ակէն: Գրադէտին բոլոր անհիթեթութիւնները չեն յաջողիր տապալել սա զգացման անկեղծութիւնը: Երեմիա ողբերգակ ծնած է: Այդ զգայնութիւնը քիչ անգամ այդ խրատութեամբ ինծի տրուած է հաստատել մեր

հին մատենագրութեան գործերուն մէջ: Ամբողջ երկրի մը կործանումը կ'օգտայ թովմա Արծրունին ու չի հասնիր մեղ յուզելու: Ու Արծրունին ոճի վարպետն է Երեմիային: Աւելի վար շրջաններէն, եղիւնն նմանապէս անկարող է մեր սիրտը գտնելու, բացի վերջաբանի հոշակաւոր գլուխէն: Երեմիա սեպատահարներու հանգիւյ բացառիկ ընկալչութեամբ գիտէ տրամագրել ինքզինքը: Իր զաւկին, թոռան մահերը իրեն ներշնչած են սրտագրու էջեր: Բայց ահա նախքան տնունով երէցի մը աղան է որ կը մեռնի: Անիթը կ'օգտագործէ երեմիա և Եղիազար կաթողիկոսին կը գրէ նամակ մը (438-442, Մարգարէիւն) որուն մէջ ճշմարիտ ողբերգակ բանաստեղծ մը ինքնաբերաբար երևան կ'ելլէ: Ինքզինքը կը դնէ մեռնողին տեղը և կը բանայ բերանը անոր մահուան աղկեցութիւնները փնտռելու: Քիչ ետքը նոյն գիւրդութեամբ կ'ըլլայ անոր ծնողքը և դուք կ'ունենաք դատական պատկերները զաւակի սիրտին:

«... Վայ ծնողիս եղկութեան, զի զաւարի լեարդ իմ ի դուժ որդեկին իմոյ, թալիթի աղիք իմ հրով բոցոյ ի վերայ զարիւպ անդրանիկին իմոյ մեռելոյ: Ո՞ տայր զգլուխ իմ ծով առնուլ և զաչերս աղբիւրս արտասուաց: Արդ չորասցի արգանդ իմ զի ոչ կարեմ ես զայնպիսի զաւակ ծնանի: Գոսասցի ծառն զի ոչ ես կարէ զայնպիսի ոստս վայելուչս արծակել, խլեցի յարմատոյ որթս զի ոչ ես կարէ զնոյնպիսի բերել բարունակ ողկուգարեր...» ու նարեկեան թաւալումով այս մտածումը ինքզինքը կը բազմապատկէ ու խօսքը կ'ըլլայ մօրը որ իր կարգին կը պատմէ իրեն սրտին մտտի ամենէն անուշ յիշատակները: օրօրանէն սկսեալ մինչև հարսնիքին երազը, մինչև քահանայական պսակը...: Մայրն է որ կ'ըսէ «... ոսկեծիլ շար մանտիլօք զնծայս զարդ պարանոցիդ տարածեցից: Կարմրաներկ մատամբս կալեալ զվարսասփիւռ տիպքս համբուրից թէ ընդ ազգատոհմ իմ ի պարս կաքաւեալ ցնծացայց...» ու կը թաւալի միշտ նարեկեան շուշուղ սա մտապատկերներու շարքը փնտայական արարողութեանց, շարականներով և երգերով: Երեմիա չի ձգեր մայրը: Իր զաւկէն (որ պանդրստութեան մէջ, հաւանաբար չ'ըմիտին մեռած է) անիկա լուրեր կը մուրայ Սկիւտա-

գետ Տերաուդիանսի օրերէն, կը համարուէր շատ ըսողներ:

Երեմիայի մէջ խօսքի սա առատութիւնը անշուշտ մեզ կը ննդէ այն պարզ պատճառով որ եղելութեանց համապատասխան ճոխութեամբ մը չէ պաշտպանուած: Բայց, այնպէս, ինչպէս է անթիւ, իր գործին մեզի ծանօթ մասին մէջ, դարձեալ կը փրկէ, կը քաւէ ինքզինքը: Ի վերջոյ Օրագրութեան մէջ գոյ է աշխարհ մը, կը վխտան մարդեր, կ'ուրուանան հոգեկան վիճակներ. սեւեռուած է մտայնութիւն մը, թէն միշտ պակասաւոր: Բայց այսքանն ալ կը գոհացնէ (*) մեզ այսօր: Չեմ փորձուիր

համար: Հոռովիացի պատմիչ մը անան զեղեկութեամբ récit մը պիտի հանէր այս անուն խտրեալ պատմարեան ռոմի մարդկային կեանքին գերագոյն զգայութիւններ ունին իրենց համար զսքանակ: Դաշին պտղ հաւաքելն իսկ տնտեսութիւն մը կ'ենթադրէ: Հայոց իշխանները (որոնց անին մեկուն անունն ալ կուսայ երանելի Թուման) այդքանն ալ չեն արժար պատմիչին այլին: Այս քերութիւնը գրական չէ միայն: Այս անունն դեռ այնքան ժողովրդայն այդ մարդը երբ կը քանայ քերանը այս կամ այն վարդապետական հարցի վրայ, հանգչիլ չի գիտեր, վստակի հոս իր բնկիւնը գիտէր կանխողներուն քանորը եւ միտքերը մեզի չէին: Այսպէս է որ պահուած է այս ժողովուրդին պատմութիւնը: Չեմ պահանջեր որ պատմողը պաշտպանուի վիպողէ մըն ալ: Բայց կը պահանջեմ որ մեր ժողովուրդին կեանքը գիտէր մեզի մասնուն: Ու ասիկա կեցած տեղը, ինքնիւրեմ կասարեւելի հրաշք մը չէ անշուշտ: Այս աշխատութեան նախապայմանը հաւատումն է մեր անցեալի քոյր նշխարներուն:

(*) Ժեղ դարձ մեր ֆրոնիկները շուրջ տարբերութիւններ ունին կանխող դարձուն նման գործերէն: Անոնք քերական շրջանի մը անունն են արդեւ, երբ անհամակարգ շրջանի մը անունն են: Երբ դեռ իրենք գիտէին, վտարելով հիւններուն այլանկար յաւանդութիւնները, նախարարի մը տունը միջնա Նոյ երկ ոչ միջնա Աղաւ իջնալեւնուն մանկատնութեամբ ու իրենց գործը կը սկսին դաշին: Սա անհամակարգութիւնը ներքին նպատակ մըն է ինքնին, քանի որ կը խնայի անտրոյ սպառում: Յետոյ, երկարութեան յղացքը տեղի կուսայ լայն նախապայման մը: Թովմային պատմած վերի պատկերը Առաքել Դաւ-

արդարացնել երեմիայի մահացու մեղքը. ուրիշամտութիւնը բառերէ: Բայց հաճոյք մըն է կարգալ իր պատմումը, քանի որ այդ շատախօսութեան գիտնով է որ անպատիւն հետ պուտ մը կարեւոր ալ պիտի մտնեն գիրքին մէջ: Չեմ գառնար ետ, յիշեցնելու համար, այս ուղղութեամբ արժէքը Օրագրութեան որ Պոլիսն է. իր տարօրինակ հոգեբանութեամբ, անհանգարտ միտքով, չար, դաժան, ստորին բնազդներով, մեծ ու պղտիկ կիրքերով, ինչպէս քաղցը, բարի շնորհներով: Այս է պատճառը թեւեւ որպէսզի մենք զգանք որոշ երախտագիտութիւն մը հանդէպ մարդու մը որ կը մտածէ իր շրջապատը, արտաքին ազդակները, ներքին զսպանակները, մարդոց մութ, յիմար մղուքները (impulsion) փոխադրել իր էջերուն, փոխանակ մնալու ստորուկ արձանագրելը այս ամենէն ինչպէս են գրողները իրմէ առաջ:

Իմենցին կը վերածի անքողական տեսարանի մը, երկրորդականի մը: Երբեք իմենցին չի կարողանալ շահագործուել որ կը քարձանայ արուեստի: Անշուշտ, անկարեւորին զգայութիւնը որ հիմնովին քաղական է կանխողներուն մօտ, այդ դարուն զոհ քանի մը գրիչներուն մէջ պատճառ է զեղեկութեամբ քարձանար տարբերուն քանակը, այնքան յորդ մեր քոյր պատմիչներուն մօտ. ու կերպով մը յարգում, երբ ոչ իմենցին իրաւ, կենդանի մանրամասնութեանց դրոշմումին: Չար, օրացուցային ֆրոնիկին մէջ քան մը փոխուած է այդ դարուն: Առաջին անգամ է որ կրօնական մը, պատմական գոյնի, կեանքի զգայութեան մը սիրուն եղերով ոչ-վարդապետական մանրամասնութիւն կը դիզէ որուն նպատակը առնուազն կենդանութիւն քերելն է պատմումին: Ուրիշ չէ պատգամ Դարանաղի վարդապետին որուն մասին խօսածս չեմ կրկնել հոս. բայց կը պաշտպանեմ ուրիշներուն հետ հանգիստութեան մը շահով: Նոյնիսկ անելի համար, պարզ դպիր Անհասանցի Սիւնը դուրս չէ շարժումին: Երեմիան միջին մին է այս արձանիներուն ընդմէջ: Չեմ կրնար առաջին երկրորդական հանդարտ, կշռապատկ, հիմնականը զատող դիտողութիւնը իրեն ալ շնորհել (Տարբերութեան վիպողութիւնը վճռական պիտի ըլլար այս գեանին վրայ): Բայց անոնց մտայնութեան օտար մը չէ ինքը: Այսպէս է որ իմ մէջ կազմուած է յղացքը յիշումէն իմ պատմ-

Այս ամենէն յետոյ, զիւրի՞ն, դատաւան տրուողը պատմիչին, հաստատել էր բեմիւ Զէլէպի Բէժմիւրճեանի մէջ, անկախ հայ գրականութեամբ ընդհանրացած յըզացքէն:

— Զեմ կարծեր:

Բայց Խնայով մեր գրականութեան յաջողութեանց միջինին վրայ, երեմիա կը ներկայանայ շահեկան դէմք մը: Անոր գործէն որոշ մասեր անփոխարինելի են: Անոր թերութիւնները ժամանակին հետ մեղսած են արդէն: Բայց անոր արժանիքները կը շարունակեն ածիլ: Պոլսահայ գաղութին պատմութեան մէջ անկախ անկիւնաքարէ մը աւելին է:

Յ. ՕՇԱՆԸ

(Ներսէս-Էջմի)

յու, հաւաքելու, իրականութիւնը նուաճելու, տալիս վարդապետական բարձր փառաբանութեանց: Անոնց գործերուն մէջ անշուշտ տալիս են իրենց անձնական արժեքները, որոնք անոնց համար անհրաժեշտ են: Բայց երբ կը մտնենք մեր պատմիչներուն, յիշելու անհրաժեշտ աշխատանքները: Քիչեր զիստե՛ս քիչ Եւսէպիոս (Պոլսի) այդ դարուն և գրուած ու կը նկատուի զորոյս — գործոց մը փրանսական դասական տալիսին, մինչ ո՞նի կորուսի, լրջութեամբ դուրս, իրեն Ժողովուրդ, որոնք Եւսէպիոսը զրոյս Եւսէպիոսը կը մնայ հասարակ մեր ֆրոնտիսներուն մէջ գործածուած Եւսէպիոս: Ու ասիկա անշուշտ քան մը սպասուածութիւն աւելի է: Եւրոպական մեծ գրականութեանց մէջ, պատմութիւնը Ժողովուրդ դարուն և որ պիտի ազատագրի ինքիցիւր: Ու պիտի ընէ այդ աշխատութիւնը միշտ Եւսէպիոսը, վաւերաբանութիւնը Եւսէպիոսը և Եւսէպիոսը ոչ քի ընդօրինակութեամբը (Վենետիկական դարոց) կամ պատմականաբանական մասնակի խորհրդանշաններով (Վիեննական դարոց): Գրագէտը, անհեղինակ, որպիսի դիւաններուն հոգին տրամադիր քանակէն և Ժողովուրդի գրի իր Բրանսայի պատմութիւնը, Օ. Թիկեռի վերականգնի միջին դարը, և այլն:

Յ. ՅԱՆՈՒՆ ԵՆԻՍԵ

ՏՕՆ Ա.Կ.Ա.Ն.Բ. ԵՆ. Բ.Ե.Մ.Ա.Կ.Ա.Ն.Բ.

* Մարտ 3ի Կիրակին Ս. Պատարագը մատուցուեցաւ Ս. Զրեշտակապետաց Եկեղեցին ուր քարոզեց Տ. Գէորգ Վրդ., աստուածային պատմութեան երբեք պահուած անհրաժեշտութեան մասին: Թէև Աստուծոյ պատուիրանները տրուած են հին ժամանակի մարդերուն, բայց նոյն տունն հնչողութիւն ըսող դարերու մարդոց: Զեռեալը մարդիկ պարտաւոր են պահել դանտէք:

* 5 Մարտ Գշ. — Սրբոց Ղեւոնդեանց Բանաւորաց տօնին նախորդ օր նախատօնակ և այս առաւօտ Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ: Մայր Տաճարին Կից Ս. Էջմիածին Եկեղեցւոյ մէջ:

* 7 Մարտ Եշ. — Սրբոց Վարդանանց զօրավարաց մեռոց. նախորդ երեկոյին հանդիսաւոր նախատօնակը ու այս առաւօտեան Ս. Պատարագը տեղի ունեցաւ Ս. Յակոբեանց Տաճարին մէջ: Պատարագեց ու քարոզեց ըստ սովորութեան Ժառ. Վարժարանի տեսուչը՝ Տ. Եղիշէ Վրդ., որ Աւարայրի հերոսին մէջ տեսաւ իրական սուրբն ու հերոսը, որ մարդկային միջոցներէն աւելի գերազոյն զօրութեան կը բանայ ինքզինքը: Այս մտածումին մէջ միայն ըմբռնելի կ'ըլլայ Վարդանանց շարժումը, և մեր ցեղին դարաւոր կեանքը:

Այս օրը, Ս. Աթոռոյս մէջ, Ժառ. Վարժարանի տաներուն տօնը կը նկատուի. նոյն օր անոնք կը վարեն եկեղեցական երգեցողութիւնները իրենց մէջէն ընտրուած դասապետներով:

* 8 Մարտ Ուր. — Ըստ իրաւական սովորութեան Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Ասորոց Ս. Մարգարէ Եկեղեցիին մէջ, ուր քարոզեց Տ. Վահան Վրդ. «Զի՛ն խնդրէիք զիս, ո՞չ զիտէիք թե՛ն ի տան Զօր իմոյ պարտ է ինձ լինել» բնաբանով: Նախ ներկայացուց Ղաւարու Բ. Գլ. 41-52 համարներուն մէջ նկարագրուած դէպքը. — Յիսուս տաներկու տարեկանին Տաճարին մէջ: Ապա ծրնողներուն թելադրեց որ իրենք ալ Ս. Աստուածածնի պէս հակեն իրենց զաւակներուն վրայ, հոգ տանին անոնց եկեղեցաւարութեան, և յորդորեց ունկնդիր մանուկներն ու պատանիները որ իրենք ալ Յիսուս մանուկին պէս ըլլան ազօրասէր, յաճախեն միշտ Եկեղեցի, և զայն նկատեն իրենց երկնաւոր Զօր տունը:

* 10 Մարտ Կիր. — Բուն Բաբելոնիան. վարագործեալ սեղանի պատարագը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի մէջ. Ս. Պատարագի զարգացեալութեան պաշտօնը վարեց ըստ սովորութեան Ս. Աթոռոյս լուսարարապետը Տ. Կիրակ ծ. Վրդ.:

* 11 Մարտ Բշ. — Ա. օր Մեծ Պահոց. Միաբանութիւնը և աշակերտութիւնը պարտաւորեալն բարձրացան աջահամբոյրով բարի պահ մաղթելու Ամեն. Ս. Պատրիարք Զօր և փոխարք մաղթեալք ընդունելու Նորին Սրբազնութենէն:

Նախընթաց տարիներու մէջ հաստատուած սովորութեանց համաձայն այս տարի ևս Մեծ Պահոց չըջանին ամէն Գշ. և Եշ. երեկոներ տեղի